

Solymosi Tari Emőke

„Anyaga magyar, megmunkálása francia...”

Lajtha László, „Franciaország szerelmese”¹

„Franciaország szerelmese”² – Lajtha László (1892–1963) francia zeneszerző barátja, Henri Barraud jellemezte így a XX. század egyik legnagyobb magyar zeneszerzőjét, népzene kutatóját, pedagógusát. Annak vizsgálatához, hogy miben állt ez a szerelem, hogy miért és mennyiben lett Lajtha Franciaország és a francia kultúra „szerelmese”, hadd válasszak ezúttal egy különleges kiindulópontot!

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában a következő feljegyzést találjuk 1960 júliusából: „Lajtha László [...] Kossuth-díjas zeneszerző több éve kapcsolatot létesített a budapesti francia követség diplomatáival, és azokat kultúrpolitikai kérdésekről tájékoztatja. Ezen tevékenységének megszakítására 1959-ben a BM szervei felszólították Lajtha Lászlót és akkor erre ígéretet tett. Az eltelt egy év folyamán bebizonyosodott, hogy Lajtha nem szakította meg kapcsolatait a francia diplomatákkal, továbbra is kapcsolatot tart velük, és tájékoztatást ad kulturális kérdésekről. Ilyen formán tevékenysége károsan hat népi demokráciánkra és nem egyeztethető össze a művészi tevékenységgel. Kérjük, hogy feljegyzésünket vegyék figyelembe nevezett útlevel kérelméhez szükséges kimutatás, engedély megadásánál.”³

Lajtha László portréja a párizsi Leduc Kiadó által készített képeslapon (Lajtha-hagyaték, BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum)

¹ A tanulmányt a szerző a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozata által 2016. május 13-án, a Pesti Vigadóban rendezett *Magyarok francia földön a XX. században* című konferencián tartott előadása felhasználásával készítette.

² Solymosi Tari Emőke, *Két világ közt. Beszélgetések Lajtha Lászlóról*, Budapest, Hagyományok Háza, 2010, 102.

³ Feljegyzés Lajtha László francia diplomatákkal való kapcsolatáról, 1960. július 18. (A feljegyzést Meruk Vilmosnak küldte el Hollós Ervin, 1960. július 19-én.) Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Két évvel korábban, amikor kihallgatták Halkó Marianne-t, a budapesti Francia Intézet igazgatója, Guy Turbet-Delof titkárnőjét, a vallomásban ezt olvashatjuk: „*En egy ízben voltam Lajtha lakásán, 1955 tavaszán, amikor Budapesten tartózkodott Florent Schmitt, neves francia zeneszerző. Ez alkalommal jelen voltak: Turbet, Ferencsik János karmester, Szőnyi Erzsébet zongoraművész és a magyar rádiótól több személy, akik az eljátszott darabokat magnetofonra vették.*”⁴

De vajon mi volt az oka a neves francia zeneszerző és egyben rettegett zenekritikus, Florent Schmitt budapesti látogatásának, ami a hatóságok érdeklődését is felkeltette? 1955-ben választották meg Lajthát a Francia Szépművészeti Akadémia (Institut de France – Académie des Beaux-Arts) levelező tagjának, az elhunyt román zeneszerző, George Enescu helyére. Florent Schmitt látogatása ezzel függött össze, hiszen ő javasolta Lajtha megválasztását. Óriási kitüntetés volt ez, amely mindmáig csak három magyar komponistának jutott ki: Liszt Ferencet 1881-ben, 70 évesen választották meg levelező tagnak, Lajthát pedig 1955-ben, 63 évesen. Azóta még Ligeti György lett társult külföldi tagja a zeneszerzők szekciójának 1998-ban.

Amikor azon tanakodtak az akadémikusok, kit hívjanak be maguk közé, Florent Schmitt véleményt kért Guy Turbet-Deloftól. (Ő 1958-ig vezette a Francia Intézetet, amikor is felmentették állásából, és elhagyta Magyarországot. A francia író-irodalomtörténész lefordította anyanyelvére a János vitét, és kommentárt is írt hozzá. Ebbéli munkájában Lajtha is segítette őt, Turbet-Delof viszont közreműködött a zeneszerző vígoperájá, a *Le chapeau bleu*, vagyis *A kék kalap* szövegkönyve végleges formájának elkészítésében. A Francia Intézet igazgatója megírta 1956-os budapesti élményeit is.) Florent Schmitt kérésére három bekezdésben sorolta fel Lajtha művészi, tudományos és politikai érdemeit. A magyar mesterek a francia kultúrához való szoros kapcsolódásáról két helyen is említést tesz a szöveg. Művészi érdemei felsorolásánál ekképpen: „[Lajtha műveit] számos országban nagy sikerrel játszották, különö-

Az Institut de France – Académie des Beaux-Arts (Francia Szépművészeti Akadémia) titkárságának értesítése Lajtha megválasztásáról, 1955. október 7. (Lajtha-hagyaték, BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum)

⁴ Jegyzőkönyv Halkó Marianne, Guy Turbet-Delof titkárnőjének kihallgatásáról, 1958. március 28. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára

sen Franciaországban és Amerikában. Jelenleg a kritikusok Lajthát a kortárs zene egyik legjelentősebb képviselőjének tartják. Másrészt jól ismert tény, hogy a zeneszerző fiatal kora óta, részben személyes baráti kapcsolatai, részben művészi irányultsága okán az úgynevezett párizsi iskola tagja. Műveinek állandó kiadója párizsi kiadó. Joggal hasonlították zenéjét egy olyan érmehez, amelynek »anyaga magyar, megmunkálása francia, árfolyama egyetemes«.⁵

Valóban: miközben Lajtha zenéje a magyar népzeneben gyökerezett, a gregorián, a reneszánsz vokálpolyfónia, de legfőképpen Bach és Mozart zenéje mellett a francia muzsika határozta meg leginkább sajátos, egyéni zeneszerzői nyelvezete kialakulását. Idekivánkozik Lajtha 1952-ben írt önéletrajzának részlete: „1910-ben, Bartók példája nyomán önállóan

mentem el először népdalt gyűjteni. [...] Már első utam Erdélybe vezetett és a háború kitöréséig ott dolgoztam, ott tanultam meg a folklorista mesterséget. Ez a népzene otthonom lett, és minden mesternél jobban hatott reám. Bartók közelségéből kiindulva, ez a népzene és a párizsi iskola tartatta [sic] meg azt a kis ösvényt, melyen elindultam, s amelyet az első világháború szakított meg.”⁶

A politikai érdekek felsorolásánál Turbet-Delof így méltatja a jelöltet: „Lajtha László azon igen ritka magyar személyiségek egyike, akik egyetlen kompromisszumra sem voltak hajlandók az országot hét éve uraló rendszerrel szemben. Így meg tudta őrizni művészi és emberi függetlenségét, állandó bizonyítékát adva szellemi tartásának és a nyugati kultúra iránti elkötelezettségének. Külön említésre méltó franciabarát magatartása: ez leginkább abban a hatékony szervezőmunkában nyilvánul meg, amelyet évek óta a – Magyarországon a német (1945 előtt) és a szovjet (1948 után) kulturális befolyás miatt háttérbe szorult – francia kultúra itteni terjesztése terén végez.”⁷

Lajtha László, Florent Schmitt és Lajtha Lászlóné Budapesten az 1950-es évek közepén (Lajtha-hagyaték, BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum)

⁵ A levél francia nyelvű eredetije Párizsban, a Francia Akadémia Archívumában található. Magyarul megjelent: *Önarckép tollal. Lajtha László kiadatlan levelei* (4), közr. Gyenge Enikő, Muzsika, 46/6 (2003. június), 10–16.

⁶ Lajtha önéletrajzának részlete fainak írt leveléből, 1952. április 10. (Lajtha-hagyaték, BTK Zenetudományi Intézet, 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum)

⁷ A levél francia nyelvű eredetije Párizsban, a Francia Akadémia Archívumában található. Magyarul megjelent: *Önarckép tollal. Lajtha László kiadatlan levelei*, i. m.

Lajtha „szervezőmunkája” igen jelentősnek mondható. Amikor a kommunista érában nem utazhatott Nyugatra, itthon szolgálta a francia és a magyar kultúra kölcsönös megismertetésének, közeledésének ügyét: hosszú éveken át a Francia Intézet zenei tanácsadója volt.

Florent Schmitt tehát javasolta Lajtha megválasztását, Guy Turbet-Delof a legmelegebben támogatta, és Lajtha 1955-ben a Francia Szépművészeti Akadémia tagja lett. Székfoglaló előadását azonban nem tarthatta meg ekkor – csak jóval később –, mivel útlevelet 1948 és 1962 között csupán egyetlenegyszer kapott, amikor Koppenhágába utazott egy néprajzi konferenciára. Akkor csak a dán fővárosba mehetett, párizsi látogatását nem engedélyezték, holott műveinek kiadója a párizsi Leduc volt. (Annak, hogy nem engedték utazni, részben éppen szoros francia és egyéb nyugati kapcsolatai jelentették az okát, de belejátszott ebbe többek között az is, hogy 1948-ban, a Lajtha család egyéves londoni tartózkodásának végén a komponista mindkét tudós fia Angliában maradt.)

Lajtha – megválasztását megköszönve – olyan művet küldött a Francia Szépművészeti Akadémiának, amely négy francia személynek állított emléket. A *Quatre hommages* című kompozíció I. tétele a reneszánsz Janequin, II. tétele a barokk Couperin, III. tétele a XX. sz. elejének meghatározó francia komponistája, Ravel előtt tiszteleg, míg a IV. tétel címadója Romain Rolland regényhőse, Colas Breugnon. A mű 1946-ban íródott, de Lajtha – ahogyan az hommage-ok első előadóitól is tudhatjuk – 1955-ben átírta, kiegészítette. A négy fafúvós hangszerre készült *Quatre hommages*-t Jean Delalande-nak, a francia követnek és feleségének dedikálta a szerző.

A 69 opuszt számláló Lajtha-oeuvre-ben feltűnően sokszor szerepel francia személyeknek szóló ajánlás. Mielőtt megvizsgálánk, kik azok a további franciák, akiknek Lajtha kompozíciót ajánlott, érdemes visszamennünk az időben, és megnézni, honnan is ered Lajtha és a francia kultúra között e szoros kapcsolat, amely az akadémiakussá választásban csúcsosodott ki.

Lajtha László francia személyeknek ajánlott művei:

Évszám	Az ajánlás címzettje	A mű címe
1933	Romain Rolland	<i>Deuxième trio pour violon, alto et violoncelle</i> , Op. 18
1936	Alphonse Leduc	<i>Deux chœurs</i> , Op. 23
1940	André Navarra	<i>Concert pour violoncelle et piano</i> , Op. 31
1941	Florent Schmitt	<i>Symphonie „Les Soli”</i> , Op. 33
1946	Jean Delalande és felesége	<i>Quatre hommages</i> , Op. 42
1952	Henri Barraud	<i>Cinquième symphonie</i> , Op. 55
1952	Alphonse Leduc (in memoriam)	<i>Missa pro choro mixto et organo</i> , Op. 54
1956	Guy Turbet-Delof	<i>Deuxième sinfonietta pour orchestre à cordes</i> , Op. 62
1958	Nadia Boulanger	<i>Trois hymnes pour la Sainte Vierge</i> , Op. 65

A francia zene már egészen korán felkeltette a zeneszerző érdeklődését: „A kilencszázas évek elején nagy partitúrákat írtam Debussy-stílusban. Tizen-

egynéhány éves lehettem, mikor megismertem Debussyt, akit nem értettem meg, de érzékenysége mélyen meghatott.”⁸ Lajtha – atyai jó barátja, Bartók Béla javaslatára – budapesti tanulmányai mellett, lipcsei és genfi szakmai töltekezéseket követően – Párizsba ment, hogy ott Vincent d’Indynél, a Schola Cantorum egyik alapítójánál és vezetőjénél gazdagíthassa tudását. 1911-től 1913-ig a tanévek felét kint töltötte. Jelen lehetett olyan meghatározó jelentőségű ősbemutatókon, mint Debussy *Szent Sebestyén vértanúsága* című misztériuma (1911) vagy Stravinskynak az Honegger által „a zene atombombájának” nevezett zenekari darabja, a *Le sacre du printemps*, azaz *Tavaszi áldozat* (1913). Saját útját kereső ifjú alkotóként főként Debussyt tekintette példaadónak, bár sohasem tudta eldönteni, melyik volt nagyobb komponista, Debussy-e, vagy Ravel: „Maurice Ravel az én értelmezésem szerint a zenei nyelvvezet megújulását jelképezi. Debussy az én szememben az a lángész, aki a 20. század kezdetének zenéjét uralja. De vajon a mesterség géniusza ebben a korszakban nem Ravel volt-é?”⁹

Lajtha 1919-től három évtizeden át a budapesti Nemzeti Zenede tanára volt, összesen tizenegy tárgyat tanított. Ő volt az intézmény utolsó igazgatója, majd főigazgatója az 1949-es megszüntetésig, amit akkor átszervezésnek neveztek... Mint fiatal tanár sokat tett azért, hogy a Nemzeti Zenedében a párizsi Schola Cantorum mintájára alakítsák át a tantervet. Tehát még pedagógusként is francia szellemben tevékenykedett.¹⁰

Amikor 1928-ban részt vett a Népszövetség prágai konferenciáján, nagy feltűnést keltett előadásával. Ettől kezdve kultúrdiplomáciai feladatokat kapott, amelyek gyakran szólították Párizsba. Az özvegynek, Dr. Lajtha Lászlóné Hollós Róznának több értékes feljegyzése maradt ránk, például az a lista, amely Lajtha utazásait sorolja fel. Ezen is jól látható, hogy az 1928-as prágai nemzetközi néprajzi konferencia után Lajtha rendszeresen utazott Párizsba, egészen 1939-ig. A második világháború után, amikor egy évet töltött filmzeneírással Londonban, természetesen Párizst is útba ejtette. Majd miután 1948 őszén – barátai lebeszélő szándéka ellenére, erős hazaszeretettől vezérelve – hazatért Budapestre, 14 éves szünet következett, és csak 1962-ben utazhatott újra, amikor hosszan ünnepelték, nemcsak Párizsban, ahol hétéves késéssel megtarthatta székfoglaló előadását, hanem számos más nyugat-európai városban is.

A másik értékes listán a párizsi barátokat veszi sorba az özvegy.¹¹ Most csak néhány ismertebb nevet emelek ki. Természetesen olyan személyek is vannak a sorban, akik ugyan nem voltak franciák, de Párizsban éltek, és Lajtha ott ta-

⁸ Erdélyi Zsuzsanna, *Lajtha-töredékek Erdélyi Zsuzsa jegyzetkönyvéből*, Muzsika 15/7 (1972. július), 3–5. Az idézet helye: 3.

⁹ Lajtha László *Összegyűjtött írásai I.*, szerk. Berlász Melinda, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992, 294.

¹⁰ Erről részletesen lásd: Solymosi Tari Emőke, *A párizsi Schola Cantorum követe. Lajtha László, a Nemzeti Zenede tanára*, I. rész: *Parlando* 49/4 (2007), 35–44., II. rész: *Parlando* 49/5 (2007), 16–23.

¹¹ Egy hosszabb interjúban (Solymosi Tari Emőke, *Két világ közt. Beszélgetések Lajtha Lászlóról*, Budapest, Hagyományok Háza, 2010, 15–71.) Hollós Róza elsorolja e neveket, rövid kommentárokat fűzve hozzájuk (34–42.).

lálkozott velük rendszeresen. A zeneszerzők közül Ravel, Roussel, a bizalmas jó barát Barraud, a Francia Hatok tagjai közül Honegger, Milhaud, Auric, továbbá az orosz Prokofjev, a magyar, de kint élő Harsányi Tibor. Hangszeres előadóművészek, mint André Navarra vagy a Pasquier fivérek, karmesterek, mint Manuel Rosenthal, tudósok, mint Jacques Chailley, híres zenepedagógusok, mint Nadia Boulanger, és természetesen szerepel Lajtha kiadója, a Leduc család is.

Lajtha tehát már 19 évesen belecsöppent a francia zenei élet sűrűjébe, és bár a politika jó ideig akadályozta az utazásban – így a kapcsolatot csak levelezés útján tarthatta –, mégis benne maradt egészen a haláláig.

Hogy mennyire természetes volt az, hogy Lajthát a francia zenei élet részének tartották, arra jó néhány példát lehetne sorolni. Egy zongoraművekből álló, Franciaországban kiadott hanglemezen csak francia mesterek szerepelnek, az egyetlen kivétel: Lajtha László, akit – ezek szerint – (legalábbis „tisztteletbeli”) franciának tekintettek. A Triton Társaság, mely a kortárs művek bemutatását tűzte ki célul, nemzetközi volt ugyan, mégis meglepő és sokatmondó, hogy a társaság 1932-es párizsi bemutatkozó koncertjének első darabja éppen Lajtha egyik kamaraműve volt, mégpedig a *Coolidge-díjas III. vonósnyégyes* (Op. 11).

Lajtha a művein keresztül akkor is jelen volt Párizsban, amikor a második világháború, majd később a kommunista rezsim akadályozta az utazásban.

A VII. „Forradalmi” (itt: „Az ősz”) szimfónia párizsi ősbemutatójának (Salle Pleyel, 1958. április 26.) hirdetése, *Le Guide du concert et du disque*, 1958. április 18. (Lajtha-hagyaték, BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archivum)

Erre is hadd adjak két példát. Az 1956-os forradalom leverésére reflektált a VII. szimfóniával, amelyet egy (fiainak írt, 1957/58-ra datálható) levele tanúsága szerint *Forradalmi szimfóniának* kívánt nevezni. Ezt 1958-ban *Az ősz* alcímmel mutatták be Párizsban. Mint közismert, a mű III. tételének végén, a zárókorál utolsó hét hangjaként felcsendül Erkel *Himnuszának* kezdő sora, amelyet egy fenyegetően erősödő, majd fortissimo zenekari hangzás vág félbe. A zene nyelvén aligha lehetne ennél tömörebben kifejezni az 1956-os forradalom reményességét és a szovjet csapatok általi leverésének tragédiáját.

A bemutatót itthon is közvetítette a rádió, és természetesen óriási botrány lett belőle. Lajthát azonnal vallatóra fogták, és nyilatkozatot¹² volt kénytelen kiadni a darabmal kapcsolatban. Hogy mekkora siker volt a megrázó mű párizsi bemutatója, azt Lajtha inkább csak a gratuláló levelekből tudhatta meg, pél-

¹² A nyilatkozat itt olvasható: *Lajtha László Összegyűjtött írásai I*, i. m., 293.

dául kiadója, Claude-Alphonse Leduc lelkesült, méltató soraiból.¹⁵ Egy másik példaként hadd álljon itt Lajtha egyik legfranciásabb műve: a *Trois nocturnes*, vagyis három noktürn egy-egy francia költő, Maupassant, Victor Hugo és Henri de Régnier versére. A hangszerelés kifejezetten franciás, hiszen a vonósnégyesen kívül fuvola és hárfa kíséri a soprán énekest. A varázslatos kompozíciót – Lajtha instrukciói alapján – 1961-ben, Párizsban, a Francia Rádióban mutatta be Antal Livia, francia hangszeres művészek közreműködésével, hatalmas sikerrel. Lajtha ekkor sem kapott útlevelet, így csak a számára készített hanglemezzről hallgathatta meg a premiert.

Most pedig térjünk vissza a franciáknak ajánlott művekhez, hiszen a konkrét személyes kapcsolatok és az ezekhez kötődő opuszok árulják el a legtöbbet Lajtha Franciaország iránt érzett szerelméről.

Legelső a sorban éppen a leghíresebb személy: Romain Rolland, akinek több regényét is olvasta Lajtha (a *Jean-Christophe*-ot éppen Bartók ajánlására), és ezek meghatározóak voltak gondolkodásmódja kialakulásában. Az 1932-ben komponált *II. vonóstrióját* (Op. 18) küldte el Rolland-nak, akinek a kísérőlevélben nyíltan mert írni az első világháború négy éve alatt szerzett szörnyű élményeiről és a második világháború lehetősége okán érzett szorongásáról. A Nobel-díjas író, aki zenetudós is volt, a fiatal magyar alkotónak rendkívül elismerő levelet írt, amelyet magyarul Lajtha barátja, Illyés Gyula fordításában ismerhetünk.

Időrendben a második éppen Lajtha kiadója, Alphonse Leduc, akinek a *Két kórust* (Op. 23) ajánlotta. Az 1936-ban született darab a XV. századi francia herceg, Charles d'Orléans verseire készült. Lajtha egyébként világi kórusművet kizárólag e francia herceg, valamint Árpily Lajos, kedves barátja (és egyik fiának osztályfőnöke) verseire komponált. Alphonse Leducel kötött szerződést a magyar komponista, majd később a fiával, Claude-dal folytatódott az évtizedeken át tartó, kivételesen jó munkatársi és baráti viszony. Franciaországi tartózkodásai során sok időt töltött a kiadóban, ahol a francia zenei élet számos jeles személyiségével találkozhatott, például a fennmaradt fényképek tanúsága szerint Olivier Messiaennal. Később – tisztelgő emlékezés-ként –, Alphonse Leduc halála után is ajánlott művet Lajtha a neves kiadónak: egy orgonakiséretes misét (Op. 54) 1952-ben.

1940-ben André Navarra francia gordonkaművésznek szól a csellóra és zongorára írott *Koncert* (Op. 31) ajánlása, ő is mutatta be

Lajtha László és Olivier Messiaen a Leduc Kiadó párizsi irodájában (Lajtha-hagyaték, BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum)

¹⁵ A VII. szimfóniáról több részletes tanulmány jelent meg, példaként: Solymosi Tari Emőke: Lajtha László „Forradalmi” szimfóniája, Magyar Művészet, 2016/4, 97–106.

a művet. Ezzel a darabbal Lajtha a második világháború első francia áldozatainak kívánt emléket állítani.

A már emlegetett zeneszerzőnek és zenekritikusnak, Florent Schmittnek, Lajtha egyik első számú pártfogójának szolt az 1941-es *Les Soli* (Op. 33), vagyis *Szólók* című szimfónia ajánlása. Itt érdemes megállni egy pillanatra, hiszen a mű jól példázza azt is, hogy Lajtha mennyire rajongott a francia festészetért, mindenekelőtt a rokokót képviselő Jean-Antoine Watteau alkotásaiért. Erdélyi Zsuzsannától, Lajtha népzene gyűjtő munkatársától tudom, hogy a komponista mindenhová magával vitte a *Behajózás Kitéra szigetére* című festmény reprodukcióját. Ahogyan a néprajzkutató mondta, az 1950-es években ez a kép volt a zeneszerző számára egy távoli, elképzelt menedék, egy tiszta és szép világ szimbóluma a borzalmakkal teli valóságban. Watteau egyik *commedia dell'arte* figurája, a *Gilles* is Lajtha legkedvesebb képei közé tartozott. Olyannyira, hogy a *Szólók szimfóniájában* emléket is állított neki, és a négytétéles mű II. tételének ezt a címet adta: *Gilles. Hommage à Watteau. Comme un menuet*. Vagyis: mint egy menüett... Ez is megér néhány mondatnyi kitérőt. A francia menüett Lajtha feltűnően sok alkotásában van jelen, szám szerint nyolcban, ami hatalmas szám, ha arra gondolunk, hogy a menüett főként a XVII. és XVIII. században virágzott, a XIX. században már alig volt jelen, a XX. században pedig már egyértelműen a neoklasszicizmushoz kapcsolódott. Persze Lajthánál, akinél a műfajválasztás gyakran jelentett elvi vagy kifejezetten politikai állásfoglalást, az 1950-es években írt arisztokratikus francia menüettek merész üzenetet is hordozhattak.

Lajtha és legjobb zeneszerző barátja, az írásom elején már idézett Henri Barraud személyesen csak keveset találkoztak. Kettejük francia nyelvű levelezése a XX. századi francia és magyar zenetörténet, és különösen Lajtha életművének kutatása szempontjából felbecsülhetetlen jelentőségű.¹⁴ Henri Barraud-nak szolt Lajtha V. szimfóniájának (Op. 55) ajánlása. Lajthát kilenc szimfóniája és további szimfonikus alkotásai okán egy francia zenekritikus, Maurice Fleuret „a XX. század egyik legnagyobb szimfonistájának” nevezte.¹⁵ Az 1952-ben komponált V. szimfónia – a III., VII., VIII. és IX. szimfóniához hasonlóan – tragikus hangú darab, valóságos jaj-kiáltás. Az elején mintha egy parlando-rubato sira-tódallam szólna. E néhány fájdalmas zenei frázis szinte foglalata a Lajtha-életműnek és -életútnak. Nemzeti gyökerű zene, és éppen ezért egyetemes értékű. Ahogyan ezt Lajtha is kifejtette: „aki hazája művészetének mutatja meg az igazi honi utat, akinek gyökerei mélyen megkapaszkodnak a hazai műveltség hagyományaiban, akárhogyan is csak nemzetit akar alkotni – ha igaz ember és igaz művész, ha magasra emelkedő génusz –, mégis egyetemes jelentőségűt teremt.”¹⁶ Az V. szimfóniát itthon Ferencsik János, Lajtha leghűségesebb

¹⁴ A levelezés jelentős része itt jelent meg magyarul: Berlász Melinda, *Lajtha László 23 levele Henry Barraud-hoz*, Magyar Zene 34/1 (1993. március), 13–42. (A zeneszerző keresztnevét mindkét módon írják: Henri és Henry, Lajtha az Henri formát használta, például az V. szimfónia ajánlásában is.)

¹⁵ Maurice Fleuret, *Dans le souvenir d'un ami de la France. Guide de Concert* 1964. április 18., 4–5.

¹⁶ *Lajtha László Összegyűjtött írásai I.*, i. m., 279.

nemzeti zenedei tanítványa vezényelte először 1952 őszén, de már két évvel később játszották Párizsban a Lajtha francia baráti körébe tartozó Manuel Rosenthal dirigálásával, majd előadták Rotterdamban, Amszterdamban, Londonban, Kölnben, sőt maga Széll György dirigálta a Clevelandi szimfonikusok élén.

Az 1950-es évek franciáknak ajánlott művei között ott van a Turbet-Delofnak dedikált, technikailag rendkívül nagy kihívást jelentő, ragyogó *II. sinfonia* (Op. 62) 1956-ból. Nyilvánvaló, hogy az ajánlásban az akadémiai tagság 1955-ös támogatásáért szóló köszönet is benne foglaltatik. Végül a XX. század egyik legnagyobb hatású zenepedagógusának, a mélyen katolikus zeneszerző-karmester Nadia Boulanger-nak, a Lajtha házaspár jó barátjának szól az 1958-as *Három Mária-himnusz* (Op. 65), azaz egy vallásos mű ajánlása. Ez volt a negyedik vallásos kórusmű, amit Lajtha az 1950-es években írt... A zeneszerző híres volt arról, hogy véleményét nem rejtette véka alá. Ha megnézzük, hogy mikor milyen kórusműveket komponált, rögtön feltűnik, hogy műhelyében egyházi kórusmű csak az 1950-es években keletkezett, tehát akkor, amikor ez gyakorlatilag tilos volt. 1950-ig valószínűleg eszébe sem jutott volna misét írni, már csak azért sem, mert református volt, de akkor, amikor ez nemcsak a hit megvallásának, hanem politikai állásfoglalásnak is számított – és tudjuk, hogy Lajtha életében milyen meghatározó momentum volt, amikor nem írta alá a Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek elleni vádakat¹⁷ –, rögtön írt egyet. A nagyszabású, zenekarral kísért mise végére latinul odaírta: *Missa in diebus tribulationis*, azaz mise a szorongattatás napjaiban. Két év múlva készült el a már említett orgonás mise Alphonse Leduc emlékére, majd a bensőséges *Magnificat*, végül a *Három Mária-himnusz*, amelyet Lajtha népzene gyűjtő munkatársa, a volt ciszterci nővér, Tóth Margit javasolt, és Nadia Boulanger vezényelt először az Amerikai Egyesült Államokban. Ezt a művet egyébként maga Lajtha is vezényelte 1962-ben Oslóban és Párizsban. Azon az úton, melyre tizennégy éves várakozás után kerülhetett sor, és amely részben éppen Nadia Boulanger-nak volt köszönhető, hiszen ő hívta meg Lajthát zsűrizni a monte-carlói zeneszerzői versenyre.

Illyés Gyula, Lajtha kedves barátja – aki *A panasz vigasza* címmel verset is írt a zeneszerzőről – adta a következő találó jellemzést, megmagyarázva, miért is értették meg annyira jól egymást Lajthával: „ő is teljesen franciás műveltségű volt, és egyszerre tudott állni bokáig a magyar talajban és meghódítani Párizs legigényesebb zenei körét”.¹⁸ Írásomban igyekeztem röviden bemutatni, hogy Lajtha nem csupán „meghódította” Párizst. Rajta keresztül elválaszthatatlanul összekapcsolódott a XX. századi francia és magyar zenetörténet.

¹⁷ Erről Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató, Lajtha egykori munkatársa többször is nyilatkozott, többek között itt:

Solymosi Tari Emőke, *Két világ közt. Beszélgetések Lajtha Lászlóról*, i. m., 140–142.

¹⁸ Elhangzott az *Ember vagyok, és semmi, ami emberi, nem idegen tőlem* című négyrészes rádióműsor-sorozatban, a Magyar Rádióban, szerkesztő: Szigeti István, 1991.